

Johanninatten

1434

Erik Yvell

Johanninatten
1434

En berättelse

1

Södergök är dödergök!

Så sa de gamla i socknen. De som ur naturens tecken gjorde tydor.

Magnus Täljare stod och tänkte på detta. För i gryningen hade göken ropat från höjderna på Grånssidan av Österdalälven.

Magnus Täljare kunde känna en lätt förlamning när tecken som förebådade död visade sig. Som i sin tidiga ungdom kunde han inte längre slå från sig tydorna.

Å andra sidan, tänkte han, den som står på andra sidan älven och hör samma gök drar en annan slutsats.

Västergök är bästergök!

Dock hörde Magnus Täljare göken från söder. Den tanken gjorde honom inte fri.

Minnen trängde på honom. Åter kände han sig naken och utlämnad. Livet hade format sig så annorlunda än han en gång tänkt det. Han var inte densamma som fordom. Ibland kände han inte igen sig. Innerst

var han dock densamme. Han var Magnus Täljare, socknens mest betrodde träkarl, anlita'd varstans det behövdes en handa-skicklig snidare.

Tio Johanninätter hade passerat. Då det timade var han en ung man som mötte framgång. Han bar ett hopp i sitt bröst. Han slog ont ifrån sig och brydde sig inte om han fick snäsor och tadel. Varje människa är herre över sin stackare, hade han lärt av en munk som vandrat i socknen. Modern hade ock lärt honom att ta varje människa för vad hon var och söka upp godheten bakom varje gest. Den synen var han inympad med hart när från födelsen.

Var gång han speglade sig i källan märkte han förändringen.

Åren hade grävt sig in med en fin hugg-mejsel i hans ansikte. Rynkorna drog som plogfåror över kinderna från ögonhålorna och ned till munnen, som han oftast höll åtsnöpt.

Kanske andra fick intrycket att leendet

försvunnit. Smilbandet verkade ha amputerats av en fältskär.

Skrattade gjorde han sällan. Hela hans jag kunde kännas stelnat och oformligt.

Den pigga blicken från fordorm var borta. Hans ögon var svarta, ögonlocken tunga. Det vilade något osövt över dem.

Kanske var han själv den ende som upplevde förvandlingen. Som skulle den onda eld som bränt honom invärtes ha format också hans utvärtes människa.

Försmådd och misstyckt, han sög på orden. Han hade följt med tiden. Ungdomen hade farit.

År av glädje och snäsor skulle ungdomen vara. Då orkade han bära snäsorna. Tog dem för vad de var. Svårt var det värv han valt. Lång tid skulle han vandra i illa lönad lära. Ändå hade han tur som blev gesäll under Stor-Erik. Bättre läromästare kunde han knappast tänka sig.

Sen hörde det till gesällens vandring att få snäsor och hugg om han skar fel i ett trästycke. På botten fanns samförstånd.

Ytterst delade de samma vreda villkor. Traditionen bjöd att lärotiden skulle bemyndigas på ett visst sätt.

— En dag blir du i mitt ställe. Då begriper du att jag velat ditt bästa, brukade Stor-Erik säga och klappa honom på skuldran.

Tio Johanninätter. I dagarnas enahanda. I den månad när kattorna i byn väsnades som värst från fejestak och portlider hade han passerat de trettio. Ännu i sin ungdom befann han sig. Stark och seg var han kroppsligen. Invärtes kände han sig dock förbrukad.

Solen stod redan högt och det verkade bli en varm dag.

Inte ett moln rörde sig på himlen. Älven flöt stilla fram.

Någon gång kunde han höra en fisk vaka; kunde se ringarna vidga sig och försvinna i strömmen. Han hade sinkat sig de senaste dagarna. Magvärk och matthet hade plågat hans lekamen.

Sommartid brukade han alltid något dygn drabbas av en mage som inte fick be-

hålla innehålllet. Han fick haka baken över stören och tömma sig ett par gånger i timmen. Smått började han misstänka att den fårsänk han fått av grannmoran varit skämd trots att den torkats på vanligt sätt och inte smakade härsken. Han kokade vatten på örter och drack för att få rännsketan att ge med sig.

Den här morgonen hade han känt sig något raskare.

Och handslag och avtal ville han hålla. Det hade hans mor manat honom till. Översjukdom rådde bara frälsaren i höjden.

Röken steg knappt skönjbar. Kitteln med tjära bubblade. Tjäran fick inte bli för lättstruken. Den skulle ha en precis brygd. Eljest förlorade han det mesta på marken. Hornsuggans borst förmådde inte hålla tjäran om den blev för lättfluten.

Båtbygge hörde näppeligen till hans snickarområde.

Han hade lärt betydligt kinkigare mejslingar. Fast nu när gamle båtbyggarna fått

kräftan och dött i svåra buksmärtor under vintern hade Magnus Täljare fått ta vid där den gamle mästaren lagt ifrån sig verktygen.

Förresten hade Magnus Täljare bytt till sig några av den gamles verktyg; mest för att han tyckt synd om änkan så hade han lämnat något av sin slakt till henne. Han gav henne också löfte om att vara behjälplig om något i snickarväg skulle utföras .

Ett bra båtbestånd var nu hela byns angelägenhet. Det skulle dröja åtskilliga år innan byn åter hade en handaskicklig båtbyggare. Under tiden fick Magnus Täljare använda sitt kunnande för att villfara önskemålen. Det smyckningsprål han vintertid lade sina fingrar på gav heller inte någon tillfredsställande försörjning.

Tiderna var osäkra. Den utländska inblandningen och fogdeväldet höll människors skaparkraft tillbaka.

Många var rädda, andra kvävde upp-
rorskänslan och gick tigande i skog och på
vall.

Ingen varskodde; ingen visste vem som

skulle bli angiven nästa gång. Trätäljandet höll dock livsandarna uppe i honom. Han kände sin förmåga och kraft. Det han formade var vackert, känsligt och mångtydigt.

— Hon ler så gåtfullt som vore hon i många tankar samtidigt, hade en kvinna i byn sagt när hon sett en av Magnus Täljares skärningar.

Han hade inte tänkt det så under arbetet. Nu blev det bara så att ansiktet i den kvinnliga figuren tolkade både glädje och smärta. Förresten var det samma ansikte som varit förebild för denna utskärning som så många andra av hans kvinnofigurer. Det var Gunvor. I allt fanns det drag av henne.

Ändå gjorde han aldrig något porträttilikt. Aldrig skapade han en kopia i detalj av någon, bara någon del återgav han exakt. Det kunde vara munnen eller näsan, ögonen eller ännu.

— Det är ju hon, Mörtens tös, hade Stor-Erik sagt och tittat ned i spånhögen.

Den gången hade en häftig rodnad stigit upp på hans kinder. I några tunna skärningar förändrade han så utseendet. Han skar bort något som han invärtes inte kunde befria sig från. Bilden försköts. Han gjorde en karikatyr för att slippa ertappas. Gunvor försökte han tränga allt längre ifrån sig. Inom honom fanns hon ändå alltid närvarande.

Nu såg han henne inom sig som den natten i Johanni för tio år sen.

För tre år sen avled Stor-Erik. Han satt hos honom sista kvällen. Han låg liten och tunn i sin fällbänk, svettpärlorna tillrade utför pannan. Han talade med låg stämma. Som ville han in i det yttersta ge Magnus Täljare råd i hantverket. Mitt i en mening somnade han in och Magnus gick från hans bädd, drog på honom fällen. På morgonen fann hustrun honom kall.

Snäsorna hade Magnus Täljare aldrig tagit särskilt illa vid sig av. Gesällotten var sådan. Nu när Stor-Erik var borta måste

han stå på egna ben. Besluten måste han fatta själv.

Handaflink hade han blivit. Men i allt arbete behövde man någon att rådslå med. Han hade ännu svårt att bestämma sig när han utsåg virke. Nu blev utsynaren utan rådgivare. Ingen kunde han längre skylla på.

Satte han vasskniven i en vres fick hans uppfinnarförmåga att klara vresfibrerna komma på prov.

Han tvingades balansera sin djärvhet.

Trots att han långa tider kände sig tom och invärtes sönderäten, växte under arbetet fram skapelser, som han aldrig under mästartens lärohand vågat framställa.

Han kände sig friare, fantasin tog spjörn och böjde sig bortanför det förbjudna.

Ryktet om hans gracila utsirningar, träfigurernas blandning av kraft och vekhet nådde snabbt utanför sockenrådet. Jösse Erikssons underfogde på Borganäs i Tuna hade beställt krusningar, som skulle smycka borgen på älvmjälgen ovanom nedersta

fallet.

Betalt hade han fått i silver. Men framför allt: löfte om mera skärningsarbeten längre fram.

I byn såg inte alla med blida ögon på Magnus Täljares uppdrag åt de hatade fogdarna. Andra såg det i stället som ett gott tecken och menade att hela byn framgent kunde dra nytta av Magnus Täljares kontakter med fogdens underhuggare.

Magnus Täljare använde inte sitt munväder flitigt. Om sin tid på borgen berättade han endast fåordigt. Hans ord var lika fastsatta i gomseglet som spånorna han täljde loss från trästyckena i sin snickarbod.

De unga tadelade Magnus för att han inte äktat någon kvinna. Med hans erkänt fina tjära ritade de nattetid symboler i form av trekanter på hans vattentunna.

Magnus Täljare hade inte observerat tecknen. Men byåldermannen anmodade några dagsverkskarlar att stryka bort de fräcka trianglarna med en hökämsa.

Magnus Täljare var en tillgång för byn.

Fast ingen var karl riktigt att erkänna det. Och inte var det lätt att vara avundsjuk på den som aldrig förhävde sig och sökte fullmakt för egen vinning.

Den ende som vågade närma sig Magnus Täljare var Lisbet. Hon ansågs underlig, såg syner och grät om nätterna. Mager var hon som ett streck; som var hon drabbad av en invärtes sot. Hon hade ett långt gult hår, som liknade halm lagt över hjässan.

De yngre männen i byn retades med Lisbet. Sinsemellan använde de henne som tillmäle.

— Du är så träskallig så den enda som duger åt dig är Lisbet, sa de om de kom ihop sig om något bestyr ute på åkern.

Det var nästan det värsta tillmäle man kunde ge någon.

Vid sådana tillfällen blev det nappatag de unga männen emellan. Lisbet kom på så vis att bli orsak till många blodviten, sensmär- tor och klösta kinder. Olof i Hampens fick under ett sådant envig en sträckning i ljumsken så han knegade lytt omkring på

åkern en hel sommar.

Lisbet kom ofta och satt på huggkubben hos Magnus Täljare. Sällan sa de något till varandra. Lisbet brukade dra stenen när Magnus skärpte stämjärnen. Hon lagade revor i hans kläder och sopade hans golv. Satt sen stilla på huggkubben med de spinkiga benen uppdragna under sig.

— Du är så snäll Magnus, brukade hon säga. Han svarade henne aldrig men såg på henne lite i smyg.

Han vågade inte röra henne fast han innerst kände att han tyckte om henne. Lisbet kunde aldrig bli Gunvor för honom. Och i byn såg man inte Lisbet som tillräknelig.

Ibland kunde hon sitta på huggkubben och gråta. Han brukade räcka henne en klut och stryka med handen över det halmgula håret. Ord hade han inte till tröst.

Han täljde ut bilder i miniatyr av henne där hon satt på huggkubben.

Men Lisbets mor ogillade dessa bilder och förbjöd flickan att vidare uppsöka Mag-

nus Täljare. Det kunde gå veckor utan att han såg henne annat än som hastigast när hon strök snickarboden förbi.

Han vågade inte säga något. Och hon gick förbi med blicken stelt riktad åt annat håll.

Hon visste att modern stod i dörröppningen och spanade med korpblick efter henne.

När årets höskörd kommit under tak, skulle båten läggas i vattnet. Så var det avtalat. Och det man lovat skulle man trofast hålla.

Gott om bra granvirke hade han. Ändå valde han med omsorg varje bräda.

Helst skulle det vara kvistfritt virke. Tjur och vres kasserades. Det kunde vrida brädan. För tjur- och vresvirke fanns andra ändamål. Han sorterade bräderna i olika högar. Det hände att någon av bönderna i byn till något särskilt ändamål kunde behöva en bräda av en sort som han lagrat.

Där låg båten uppstjälpt på bockarna. Färdig för intjärning. De senaste dagarnas

värme hade inte slagit upp några sprickor i träet. Kom båten bara i vatten skulle småsprickorna svälla ihop och båten kunna flyta tät som en oxblåsa på vattnet.

Hornsuggan slafsade fram över skrovet. Det fanns ännu spänst i stråna. Magnus Täljare skötte sina borstar väl. Han brynade sina verktyg. Strök dem med olja för att undvika rostangrepp.

Ett och annat tjärstänk brände på handens ovansida.

Han hostade lite skärande. Spottade slemmet i gräset.

Förkylningen som bundit honom vid sänghalmen några veckor under vintern ville inte lämna kroppen. Han slemmade men var befriad från den droppande snuvan.

Lite skör var han alltjämt i kroppen efter rännsketan.

Små lätta rökpuffar steg över åbornas grästak. Han nåddes av vällinglukten; den kväljde honom. Den lilla kullen och ladan skylde honom från insyn. Han skulle hinna stryka färdigt skrovet innan de första kvin-

norna blev synliga på fejsbackarna för att mjölka de kriter, som inte buffrats till byns fäbodrar.

Byns ungdom brukade av hävd få sova länge den här morgonen för att orka fröjdas i Johanninatten. Det blev de äldre, som fick leta upp sysslorna den här morgonen. Från Knuthsgården hörde han röster i olika tonlägen. Lisas ljusa stämman skar genom stillheten.

Det knirkade i trä och läder när dynggluggarna slogs upp och det skrapade och gnisslade när dyngspadarna drogs över fejsgolvet. Det mockades rent under kossorna. Södergöken envisades. Södergöken som var dödergöken.

Han kunde inte befria sig från tanken. Som hade det gällt förebud om hans egen hädanfärd.

När han avslutat tjärstrykningen hängde han en säck för bodgluggen så inte solen skulle bränna för kraftigt och slå bräderna vinda. Han bad där sin morgonbön, dröjde vid varje ord. Som sökte han en ny betydelse

och ett hopp för sina återstående livsdagar på jorden. Han skyndade sen in i stugan. Katten satt på brostenen. När han tog i dörrens vrede kom den strykande mot benen och ville in. Magnus Täljare talade en stund i förtroende med den gamla honkatten.

Sav hade han tappat från ungbjörkarna i hagen. Han tog några munnar och det smakade honom. Ändå kokade han upp ännu några muggar på örtbladen. Magen var alltfört tvär och lättspild. Han bröt en knäckeskiva från stängen i taket. Brödet smakade honom inte.

2

Tio Johanninätter hade farit sen han trampade vägen till Kopparberget. Den gången fotade han fram med morska steg. Livet och glädjen fanns inom honom. Han såg en mening med arbetsfärden.

Han hade följt älven nedströms och tagit stigar och basvägar på hårdbacke gent över skogarna. I backarna vid Brusala hade han rastat första gången. Då var han hunnen mer än halvvägs. Han erfor visserligen att det värmdes under fötterna men glädjen i sinnet gjorde att tröttheten bara visade sig rent lekamligt.

Här fick han följa med en annan yngling som skulle till berget och söka arbete. Särskild brådska gjorde de sig inte. Halvar, som ynglingen hette, menade att fogden vid gruvan skulle ligga i bakrus efter Johannihelgen. Fogden hade ett rykte om sig att vara begiven på mjöd.

När malmen i kyrkan på den ljuvliga

sidan av ån slog sitt sjätte slag, stod de båda ynglingarna överst på åsen och såg sjön och bergen sträcka sig mot norr och öster. I dälden slingrade sig ån. En svag rök steg från gruvans botten. Men under helgen hade arbetet legat nere.

— Här är grått som kring ett kolhus eljest, berättade Halvar, som gjort många färder till sina bröder; de arbetade sen länge vid gruvan i Kopparberget.

Bara marbuskar och förvridna björkstammar växte runt gruvan. Skogen var avhuggen så långt man kunde skåda.

Också från hembyn hade man sålt kol och kolvirke till gruvan. Det var under en sådan kolning grannpojken Hilding omkommit. Han hade varit oförsiktig, inte klubbat milan ordentligt. När milan slog och han skulle stybba över klev han ned i ett hål och brände sönder sig.

Magnus Täljare erinrade sig de sönderbrända benen.

Hilding levde knappt en månvända men avled slutligen av de fruktansvärda smär-

torna. Magnus hade varit en nära vän till Hilding. De hade talat samman om framtiden. De hade lurpassat på fågel, snarat den. Och de lekte samman vid bäcken om vårarna. Nu låg Hilding äten av maskarna på socknens kyrkogård. Det var för gruvans drift Hilding offrat sitt unga liv.

Så skulle det aldrig få bli för Magnus Täljare.

I hans örsnäcka ringde de ord som gjorde framtiden möjlig:

— Och din för all framtid, hade hon viskat.

För Halvar nämnde han inget om det som lovats honom natten innan denna dag. Han bar som en givalåt dessa löftesord i sitt bröst.

Blodet steg inom honom när han erinrade sig natten.

Han ville ta tvåstegsskutt, slå sig på byxbaken, skria som en fågel. Men nu gick han tyst vid Halvars sida nedför åsen och bar denna inombords glädje i tysthet.

Ute på kyrkvallen hade de träffats vid påsken. Det slaskade. Medarna skar ned. De som traskade till kyrkan blev fotblöta bara efter några steg.

De gamla hade givit sig av hem medan ungdomen tövat i klungor.

Hon var sjutton år och dotter till en bonde i Gärdsholn. Späd var hon som en lilja med blå spejande ögon. Hon hade ljust hår, som påminde om Lisbets. Håret höll hon flätat. Hon stod där bland ungflickorna från byn.

Den kvicktungade pojken, som han sett ute på älven med sina bröder, hade skojar friskt med flickorna, oblyg som han verkade. Magnus hade lagt märke till hennes glittrande tänder. Magnus Täljare kände tunghäfta och vågade ingenting säga. Han lät de andra tala.

De stannade vid kyrkan. Några hopar traskade ned till båtlänningen vid Långgropen. De kastade snöboll mot flickorna en stund; lösa bollar, som krasade mot deras skinnkjolar och föll sönder i sjök.

Så skildes de utan att nämna något om framtiden.

Hennes ansikte brändes fast i hans medvetande från den stunden.

— Å du du, hade hon sagt när Magnus Täljare träffat henne på axeln med en snöboll.

Han började känna lust till kyrkan bara för att få en skymt av henne. Det blev tunga stunder därinne. Han ömsade fot ständigt och tappade bort sig i mässans ritual. Hans blick sökte sig bara till hennes gestalt.

Ute på kyrkvallen sökte han henne. Men hon syntes inte längre bland byns flickor. Där var andra och äldre.

En eftermiddag hade Stor-Erik sänt honom med ett träarbete upp till kyrkan. Då hade han tyckt sig skymta henne efter vägen mot hennes hemby. Men han vågade aldrig följa efter. Dock tänkte han springa ikapp henne. Obeslutsam stod han där och såg henne försvinna upp mot gårdarna i byn, som låg närmast kyrkan.

Samma vår kom han och mästern Stor-

Erik på arbete till byn. Det var några kinkiga detaljer som skulle utföras. Stor-Erik anlätades alltid när det rörde sig om sådana arbeten. I granngården bodde flickan med det ljusa håret. Henne han träffat på axeln med snöbollen. Henne han sökte efter på kyrkvallen. Han kunde se henne ute vid grytan. där de kokade messmör. Hon rörde raskt i grytan med träsleven. Hela kroppen rörde sig.

Den späda kroppen visade alla detaljer. Han blev varm inombords, kunde inte släppa blicken från den oerhörda synen. Han gjorde sig flera ärenden till trästången men hon rörde inte en min fast hon sett honom.

Han skar med ovillig näve.

Stor-Erik bannade honom.

– Skär inte blemor i karmträet.

Så glodde Stor-Erik åt det håll Magnus Täljare hade sin blick. Då skrockade mäster:

– Jag tror du slagits av kåtskalle i vårvärmen din skälm, se så arbeta på bara. Du är inte torr under kluten än!

Magnus försökte koncentrera sig på arbetet. Men som verktygen strukits med feta fläksvålar kändes skärjärnen i händerna. Än slant kniven, än tappade han det tunna stämjärnet. Under skjortan kändes det som hade loppar samlats till släktmöte. Han gjorde sig ständigt ärenden utomhus: till brynstenen, till brunnen, till stängen bak uthuset.

Det var flickans moder som nämnde namnet. Hon ropade på henne. Hon skulle in i något ärende.

— Gunvor!

I dagarna tre hölls de med arbete där på gården. För varje dag närmade sig de båda ungdomarna varandra.

Mormodern, som satt på undantag i gården och mäster Stor-Erik disputerade farna tider ute på tunet. Och mellan hönskackel och fårbräk kunde Magnus Täljare uppfatta att också hans namn förekom i samtalet.

— Du är mäktigt intresserad av den där tösa, sa Stor-Erik efter samtalet med mor-

modern.

Magnus Täljare teg men förnekade heller inte mästers påstående.

– Gläd dig i din ungdom, är det sagt, sa StorErik och rynkade pannan, som hade något tungt fallit i hans sinne.

Så kom Johanninatten. Ungdomen möttes i Långgropen. I procession hade de gått och officianten hade burit rökelse. En av ynglingarna hade fått bära ett kors, som en gång snidats på Stor-Eriks gård i Gröntuppa.

Den gröda marken bar välsignades. Vid bryggan tog så dansen vid. Slagsmål arrangerades. Ett par gammelgossar trätte om en oförätt urminnes. Hand i hand försvann paren uppför älven medan mygg och broms förföljde med hungriga rör de svettiga kropparna.

Magnus Täljare brukade hemma i byn känna sig tung i fötterna och knästyv när han dansade. Men här kring bryggan med Gunvor i armarna lenades stelheten. Till och

med han vågade sig på ett par listiga skutt som hurrades av kamraterna.

Under den grova björken på mjälgen till älven sjönk Magnus Täljare och Gunvor från Gårdsholn i armarna på varandra, andtrutna och med blossande kinder.

Orden ramlade ut mellan tandraderna huller om buller utan någon inbördes ordning. Hon skrattade åt honom.

Han kallade henne "min lilla rosenranka på en fällbänk" och andra tokigheter. Så slöt hon hans läppar med pekfingret och kysste honom på pannan.

Reste sig så hastigt att när han skulle gripa henne tumlade han omkull och rullade nedför slänten flera varv. Gunvor sprang skrattade ifrån honom. För nu kom över kullarna i långdans de andra ungdomarna med händerna flätade i varandra. Också Magnus Täljare och Gunvor från Gårdsholn blev infångade. Den tonsäkre Torbjörn stämde i och de andra sjöng med i omkvädet.

De lekte sista paret ut och märkligt nog

var det just Gunvor Magnus Täljare fick fatt när de avrundade leken; och nu vågade de öppet omfamna varandra.

Ungdomarna dansade runt dem och sjöng en gammal melodi nästan från heden tid: "Gunvor och Magnus de voro ett par så låtom oss för dem dansa". Så drog tåget av ungdomar vidare över åkrarna mot Tjärna by. Långt efter dem kom Halt-Gunnar från Bakomesgårdarna; i svångremmen hängde stånkan. Han sjöng otidiga visor med en brummande bas, vaggade fram i anktakt med sitt vanställda ben.

Till sist somnade han vid en slättertäkt. Där låg han och lät nattronnan krypa in under blusen.

Drucken med duven håg raglade han hemåt, begrundande sitt oblida öde att bli fastnaglad mellan gärdsel och grind när bytjuren stormade fram för att betäcka en yster kviga.

Men för Magnus och Gunvor var kvällen ljum och fin. De vilade ständigt i varandras armar. När dagen åter rodnade i öster hade

hon lovat honom trohet. Och Magnus hade svurit henne sin eviga gunst.

De kunde höra Halt-Gunnar vandra hemåt i sin ensamhet. Med sprucken bas sjöng han:

"Musa, musa lilla.
Jag ej vill dig illa.
Baaara killa
killevillevilla.
Baaara känna
leeellla väna.

Men ensamhet
å stret å klet
blev mig given.
Men ensamhet
å stret å klet
blev mig given."

De begrundade länge hans benägenhet och förstod hur innerst ensam han var och att brännvinet var hans tröstekvinna.

Magnus Täljare skulle framgent icke

snegla med lysten blick av brånad efter någon annan kvinna. Och Gunvor skulle väva och bida.

"Väva och bida
och bli vid
din sida,"

nynnade hon på samma melodi som Halt-Gunnar använt när han i bakrus trampat hemåt i midsommardagens gryning.

Till hösten skulle de kunna ses. Om han bara fick ledigt från gruvan. För han hade lovat fara till gruvan vid Kopparberget i sin mästerns ställe. Kanske kunde de så fästas vid nästkommande Johanni. Ungdom ägde de i sina kroppar. Och glädje.

Hans håg var yster. Kringelikrokigt för hans tankar i huvudknoppen.

Men ynglingen han råkat få i följe vid Brusala verkade förtegen.

Halvar var grovlemmad. Han var sjunde sonen i en stor syskonskara. Tidigare var han städslad som dräng åt en snål tunhuk,

som givit honom sämsta födan och ändå pålagt honom det grövsta arbetet. Så nu skulle han till gruvan och tjäna egna slantar. Han gladdes när han berättade om sina bröder.

Ändå ruvande inom honom något dystert. Magnus Täljare vågade inte berätta för honom om glädjen som fyllde hans bröst vid tanken på Gunvor.

3

– Stor-Eriks gesäll! Men mäster själv? Det var gruvfogden som ställde frågan.

Magnus Täljare berättade om Stor-Eriks sura mage och beskurna syn.

– Nåså då, sa fogden. Här har vi bruk för kunniga timmermän. Du är grov, du kan gå i Magnus följe så får han lära dig yrket, sa han till Halvar. Husrum får ni dela så gott det nu går och lönen får vi träta om senare när skallvärken vikit av, slutade fogden och ekade på sin koppardunkande hjässa.

– Det var som jag sa, flinade Halvar. Fogden är vådlig på dryckjom.

Det blev arbetsdiga månader för Magnus Täljare fram till de första frostnätterna i september. Arbeten som inte kunde utföras under den kallare årstiden fick skyndas på under sommaren. Av de gamla timmermännen vid gruvan lärde sig Magnus många knep. Han fick ingående lärdomar

om hållfasthet, tryck och bärkraft.

Han lärde sig behärska de motverkande krafterna vid linspel. Trä valdes på ett annat sätt än när det gällde att plocka fram virke att snida träfigurer av.

Snubbor fick han motta med vredga stark som en hagelskur. Men Stor-Erik hade lärt honom att snubbor var till för att inpränta lärdomar för livet.

Beröm kunde han också få av de vida äldre och mera erfarna timmermännen. Med smäckra konstruktioner och rätt placerade stödben kunde han bevisa för de gamla timmermännen, att det under hans hårknut också rymdes annat än bara hyvelhåncor.

Den stickande röken besvärade honom. Särskilt om de hölls med träarbeten strax ovanför en ort där man just makat veden för att få bättre brytkraft av malmen.

Bröstbränna och svidögon gjorde många nätter till marritter. Det här halvåret skulle vara en prøvotid.

Fast nog räknade han veckorna till dess han skulle få vända åter till hembyn.

Hit till Kopparberget skulle han aldrig dra när han äktat Gunvor. Sockensnickare efter Stor-Erik skulle han bli. Dock skulle han ta lärdomarna från gruvan med sig ut i yrkeslivet.

Med en kolstump ritade han in på en brädlapp dagarna han vistats vid gruvan. I månadsskiftet oktober-november skulle han traska stigarna till hembyn för att träffa Gunvor. Så hade de bestämt. Nu var det så många kolstreck dragna att brädan liknade en alnstock.

Det blev en kär syssla för honom på kvällarna när han fick ta fram brädan och dra ännu ett kolstreck över den.

Han lärde känna många gudsdrabbade människor vid gruvan. Många hade det svårt.

Herrarna som ägde gruvan snålade med ersättningen till arbetarna. Och dödligheten var stor. I Halvar hade han en trogen arbetskamrat och de delade allt av glädje och bekymmer. Men Magnus meddelade aldrig sin kamrat något om Gunvor. Han

kände att han kunde såra honom.

För Halvar hade lovats en flicka, som tjänat piga i den gård han tjänat dräng, men hon hade fallit i bäcken under en tvätt och dragit sjukdomen ned i lungorna. Efter några veckors sot hade hon avlidit.

Magnus försökte trösta Halvar men började mer och mer inse hur lätt hans trösteord vägde. Det fanns känslor som inte kunde beskrivas i språk och som var starkare än alla jordiska ord.

Så kom äntligen den vecka när han för några dagar skulle få återvända till hembyn för att möta henne som lovat honom trohet. Snö hade fallit i byarna som låg högt belägna. Nere i dalgångarna var det ännu bara blött och lerigt. Vägarna var sliriga, fortransporterna hade sjunkit och dragit upp ävja.

Foror med tomma kolskrindor skulle ändå göra hemfärden lättare. Han skulle slippa traska varje steg. Det fanns män från hemsocknen som vintertid åtog sig körslor vid berget. Många var det som hade ärenden

till hembyarna den här helgen.

Men på morgonen när han gjort sig till reds för att börja traska hem, kom gruvfogden till förläggningen och svor och delade ut order. Han stod där i dörrposten och röt ur en maltstinkanden trut:

— Magnus Täljare gångar sig ingenstädes. Här skall uppställda uppgifter vara avklarade först. Trumman har brustit. Utfästelser ger jag inga men ni skall få betalt efter avklarat dagsverke. Ogifta karlarna stannar kvar och reparerar.

Det var ett tungt slag för Magnus Täljare. Han var dock bara en enkel träsnidare, som satts i lära vid gruvan. Det var bara för Magnus Täljare att underordna sig fogden och reparera den trasiga trumman.

Slamrande stultade gruvfogden vidare. Hans skrivare följde ödmjukt i stegen, lämnande ett brett tandlöst grin efter sig. Magnus Täljare önskade inget högre än att få täppa igen den käften med en lössipprad kolema. Eljest var inte Magnus den som kände sig härsken i sinnet. Han brukade

aldrig våld och deltog sällan i ungdomens kämpalekar.

Vid gruvan hade den här hösten Vidar Gröntuva från hembyn Gröntuppa fått körslor med sin märr. Han hade redan startat sin fora när inte Magnus Täljare kom ut till gruvtorget på avtalad tid. Avfärden skulle ske strax i gryningen. Magnus hade således ingen att sända en hälsning till sin käresta med. Medan allt brytande i gruvan låg nere över helgen skulle Magnus, Halvar och tre andra timmermän ensamma arbeta med den havererade trumman. Magnus kände sig bedövad. Det var som gjorde oron inom honom alla handgrepp felaktiga.

Arbetet som tidigare givit honom glädje kändes plötsligt förlamande. Han sinkade sig. Kapade av fel längder och tänkte sig dåligt för. De äldre timmermännen slängde efter honom en del svordomar och ifrågasatte om han inte vaknat med kopparhatt denna morgon.

4

Som avtalat var kom Gunvor till kyrkan i följe med sin mor. Som seden bjöd dröjde hon sig kvar på kyrkbacken bland de andra ungdomarna. Ivrigt spanade hon efter sin älskade Magnus. Men ingenstans kunde hon upptäcka honom.

– Han har nog hittat någon gruvpiga, frestade en grannflicka henne med.

– Se dig nu om efter en annan pojk, föreslog en annan.

Hon kände att något inom henne höll på att gå sönder.

Samtidigt som ett trots växte upp inom henne. Hon skulle inte låta Magnus få behandla henne hur han ville

Så gick hon den kvällen till de förlorades led. Den natten gav hon utan motstånd sig till en grannpojke.

Tre månader senare rustades till bröllop.

När vigseln stod var Magnus sen en månvända åter i sin hemby. Och den bittra sanningen delgavs honom. Hans käraste var

havande med Gårdsholns-Elias.

Sådan var inte Lisbet. Hon blev honom ett sällskap.

Hon var så underlig Lisbet, så annorlunda. I byn sa man att hon var trollbunden, att någon narrat henne till den mörka sidan. Men Magnus Täljare upptäckte mer och mer godheten hos Lisbet. Till henne skulle han dock aldrig våga fria.

Det gjorde ont i honom när hennes mor förbjöd henne att sitta på huggkubben i snickarboden. Han kunde ångra sina bilder av henne. Ändå fick många av de beställda arbetena alltfört drag av Lisbet. Gunvor bleknade bort men bölden efter hennes svek blev inkapslad i hans sinne. Den blev ett hinder för honom.

Han förstod det inte alltid själv. Men under sömnlösa nätter när han gick till doms med sig själv, upptäckte han att han inte kom förbi detta svek, att denna händelse medfört att han tillförts en lem som verkade lika nödvändig som ett ben eller ett finger. Men ben och fingrar kunde

han styra och kommendera. Denna onda invärtes lem fanns inkapslad i honom utan att han kunde reglera den. Ständigt gjorde den sig påmind med onda och sjuka tankar.

5

Trenne mansåldrar hade passerat sen den Stora pesten härjat landet. Söder ut hade byar lagts öde. Städer och hamnplatser hade drabbats. Men här i bergsbygden slog inte pesten människorna så svårt. Ändå miste socknen mankraft. Gårdar miste sina söner. Hemman lades för fädot. Ännu kunde man i skogarna finna förbuskade ägor, som före digerdöden varit odlade.

Ännu fanns det människor i Gröntuppa som mindes de gamlas berättelser om tiden för ödeläggandet. Fullt frisk kunde en drabbad man känna sig i gryningen. Vid solnedgången låg han med svartnad tunga. Barn miste sina föräldrar. Kor och får fick de själva sköta. I torp ute i skogarna återfanns förmultnade människor årtionden efter det pesten härjat. Med rädsla kringgick man dessa gårdar. Man inbillade sig att de döda ännu hade besittningsrätt; och att de skulle sätta onda ögon i dem som rörde deras gårdar. Så fick husen stå och falla

ihop, ätas av regn och mask.

Fast pesten härjat svårt så var människorna ännu inte befriade från dem, som med järnhand styrde.

Jösse Finnssoh härjade svårt fädernas sädesbingar och äldre minnesgoda berättare närde minnet av de falska mått fogdarna skattade hemmanen med. Det hade gått så långt i förfall att till sist biskopen i Västerås fått skipa rättvisa; därigenom hade den godsgalne fogden bringats på fall.

Men Jösse Eriksson, som uppträtt som åklagare mot Finnssoh och övertagit dennes sysslor blev även han en tjuvaktig fogde. Det hörde liksom ämbetet till.

Korruptionen bredde ut sig. Längst ned på skalan fanns jordägarna, bönderna, som fick betala allt utan att kunna knota. Smör och säd tillföll skatteutmätarna.

Tiondet skulle tillfalla den allt starkare kyrkan. Prästadömet liknade många vid en smitta, en böld kvarbliven från Stora pesten. Rykten och rim spreds, att Jösse Eriksson låtit spänna havande kvinnor för hölass och

att foster som fötts fallit döda ur dessa kvinnors kved.

Bönder som velat resonera med fogdens underhuggare om beskattningen hade utan att höras av opartisk förlikningsman, näpsts med att hängas bundna i rep, slagna kring anklarna, över rökpelaren inne i stugorna.

Där hade de fått hänga till dess fogden ansett att de mjuknat så i munlädret att de utan att knota nu svurit fogde och konung underdånig trohet.

Drängar hade hudstrukits med piskor av tjurhud. På pigor hade fogdens män våldfört sig.

Kyrkans tjänare hade ömsom fotat sig till fogdarna, ömsom till bönderna. Det var en tid som kännetecknades av vanmakt och upprors känslor. Det jäste i bondeleden. Bytråtor och smågräl byfolk emellan stillades.

Friheten hotades. Lättja kunde bringa alla på fall. Kyrkan krävde sin andel, fogden sin.

Rykten blandades. De räddhågade teg

och värnade om sina ägodelar. Andra talade munbrett om resning mot det utländska inflytandet. Kungakronan skulle åter sättas på en landsman. Engelbrekts sista klagofärd till Köpenhamn hade blivit droppen, som svämmat över kanten av böndernas mjödstånkor.

– Du klagar då jämt! Gå din väg och kom aldrig mer för mina ögon!

Det var kungsord. Här hjälpte ej att yppa folkets nöd.

Men ute i byarna, på gruvorterna, överallt där människor känt sig styrda av orättfärdighet jäste det.

Män möttes på platser där insyn icke fanns. Något måste tillgripas.

Männen började se över sina vapen. Man spetsade tjugor, tränade på armborst, skar nya pilar. Det lades upp strategier för hur byn samfällt skulle skydda sina grödor och hus. Nu gick man bara och väntade på orden som skulle sätta leden i rörelse. Landet skulle befrias från de utländska inkräktarna. Frihet blev åter högsta be-

grepp. Frihet och rättvisa. Bonde och dräng
stod plötsligt enade i denna strävan.

6

Magnus Täljare blev aldrig mera sedd bland ungdomarna, som gladde sig i konvaljeskölen ned mot Långgropen.

Han kom inte hem till julen som han beräknat.

Gruvfogden krävde fortsatt arbete. Och Magnus Täljare hade bara att inpassa sig under den myndiges vilja.

Han kom nu på nya arbeten, där han fick visa den handaskicklighet han inhämtat i hembyn hos mästern Stor-Erik.

Ryktet nådde honom en solskarp morgon i februari 1425.

– Gick inte du Magnus Täljare samman med Gunvor i Gärdsholn sistfarna Johanni?

Det var en yngling från byn ovan forsarna som kommit med en skrinda kol till berget som sporde honom. Magnus Täljare nickade och kunde dåligt dölja ett leende.

Gunvor, vad han längtat efter henne. Han såg upp från sin sopptallrik i gruvans marketenteri. Månde ynglingen hade bud

från henne...

– De säger hon skall giftas nu i Kyndelsmäss, sa ynglingen.

Ynglingen såg ned i sin mjödstånka, lät en djup klunk försvinna i halsens brant.

Magnus Täljare skrattade till som hade han åhört en billig vits. Han slevande på i sopptallriken.

Men ynglingens ord ville inte lämna honom. Han började ana oråd. Han inbillade sig att ynglingen nämnt något som kunde rymma en sanning.

I nästa stund slog han det hela ifrån sig. Ett löfte är ändå ett löfte!

Endast döden, den ingen råder över, kan häva ett löfte om trohet och äktenskap.

Några dygn före stilla veckan det året for Magnus Täljare åter till hembyn, lämnande kamraten i gruvan. Men han lovade denne att få komma till honom. Sen Magnus blivit sin egen skulle de arbeta tillsammans.

Halvar hade plockat ett stort mynt ur sin lomma; det var hans bröllopgåva till Magnus.

Hemkommen sökte han genast upp Gunvor.

Ryktet besannades.

Hon var havande.

Hennes man var ute i körslor men väntades strax hem till gården.

– Om jag ändå lyckats få ett bud hemsänt, hulkade Magnus Täljare.

– Att jag kunde misstro dig så, var det enda svar som undslapp Gunvor.

Så sprang hon in i bryggghuet med ansiktet badande i tårar.

Magnus Täljare stod där utanför och hörde hennes bittra gråt.

I samma ögonblick hörde han en häst komma trampande efter bygatan. Magnus gömde sig kvickt bakom ett uthus, hoppade över gårdsgården och trampade byvägen hemåt mot Gröntuppa.

Först kände han en stor tyngd inom sig. Som skulle han svalt het gröt. En känsla av att bröstet skulle sprängas genomför honom. Sen infann sig magvärken. Som hade glödande kol tvingats ned i hans tarmar.

Hans käresta tillhörde en annan. Hon var en annan mans brud. Hon bar en annan mans foster tätt vid sitt hjärta.

Länge satt han nere vid älven den kvällen. Men han ägde ej kraften att låta sig föras med av strömmen.

Hans sinnen kunde inte riktigt fatta situationen. Han upplevde det som befann han sig ännu i skuggan av en dröm med otydbar upplösning.

Med tunga steg klev Magnus Täljare uppför den branta älvbjälgen. Han sökte sig ingen föda. Han sjönk ned i fällbänken med kläderna på, somnade och sov som hade han klubbats.

Han sökte efter denna dag icke något mera att utkräva av livet.

Hans ansikte veckades. Den blida troskyldiga blicken mörknade och hans tunga förde allt mera sällan ut ord.

Han var en förlorare. Inte bara att han förlorat Gunvor. Nog kunde han måhända ha äktat någon annan kvinna. Men något inom honom brast sönder. Tilliten var för-

svunnen. Han började misstro människorna. Han litade nu bara till sig själv. Han slöt sina känslor inom sig som var kroppen ett skal.

7

I spetsen för resningen mot förtryckarna hade bergsmannen Engelbrekt ställt sig. Magnus Täljare hatade i djupet av sin själ allt som hade med bergsbruk att göra. Berget hade tagit Gunvor ifrån honom. Berget hade fördärvat lungorna på Halvar.

Med en forbonde hade Halvar sänt hälsningar till kamraten, som han stött ihop med i midsommartiden för många år sen i Brusala.

När bonden nästa gång kom farande med tom fora kunde han berätta att Halvar låg död och stelnad på bergets kyrkogård. Lungorna hade väst som bälgar. Till sist hade döden tagit honom till sig.

Ändå hade Magnus lärt sig hata dessa intränglingar som ljerade sig med fogden. Dessa underhuggare som piskade folket och for illa fram med byarnas kvinnor.

Sjukdomen som satt sig i Magnus kropp gjorde att han fick halvsvälta sig fram över vintern. Han hade bara någon dag orkat ut

för att snara fågel. Om inte Lisbet kommit stickande med en brödkaka ibland hade han kunnat dra på sig mera tärande sjukdomar. Bröstet slemmade och näsan läckte nästan oavbrutet den svåraste sjukdomstiden. Krafterna mattades. Stundom kunde han känna leda också vid arbetet. Han var bara trettio år och ändå full av invärtes krämpor. Ibland kände han sig som en gammal man; en man i riktning mot graven.

Många av sina jämnåriga i byn hade han sett färdas omgjordade av kistträ. Katarrer och dåligt skötta sår hade tidigt fällt dem. Magnus brukade, ibland när männen varit på arbeten annorstädes, få åta sig uppgiften att foga samman dessa sista boningar åt de avlidna.

Magnus Täljare kände att också hans liv bar utför. Huggen i bringan skulle komma att bli kraftigare. En dag skulle hjärtats slag upphöra. Han kunde erinra sig dem i byn som lämnat det timliga. Och kände att döden också kunde vara en barmhärtig vän. Döden var nödvändig för att nytt liv skulle

uppstå. Multna skulle kornet så att ny gröda kunde bärgas.

Efter Magnus Täljare skulle ingen endaste ta vid. Gunvor fanns inte mera för honom. Hon famnades av en annan man. Aldrig skulle en son axla hans mantel.

Ingen annan fanns heller i byn som ville ta vid.

Han verkade bli den siste bysnickaren som ägnade sig åt sniderier. Traditionen från StorErik skulle brytas.

Någon gång hade han tänkt på Lisbet. Skulle han orka vänta på henne. Hennes underliga onda och förvirrade tankar skulle kanske försvinna med åren. Då skulle han våga äkta henne.

Genast förstod han dock att det var hetsiga tankar bräddade av begär som fyllde honom, där han låg på sin fäll i stugans ensamhet. En gång då han såg henne sitta där på huggkubben med benen uppdragna under kroppen hade ett hastigt begär tänts inom honom.

— Lisbet, kom!

I samma stund hade någon bankat på dörren och hennes mor hade stuckit in huvudet i snickarboden. Flickan hade genast fogat sig under moderns vilja.

Han satte kitteln över elden fast han inte var hungrig. Ännu var han inte fri frossan. Den drabbade honom någon stund varje dag. Då kändes det som hade någon släppt isbitar innanför linnen på honom. Invärtes skakade han.

Bara någon stund varade dessa frossbrytningar. För var gång kände han dock att den stora sjukdomen skulle överfalla honom och till sist lägga honom förlamad på halmen.

I den stund frossan lämnade honom denna gång, hörde han snabba klipp av hovar utanför på bygatan. Han förstod att det var fogdens här som tidigare under försommaren passerat byn för att inspektera byarna uppåt Siljan; nu var de på återtåg för att bärga skatten.

Magnus Täljare gick ut på brostenen,

falkade uppför bygatan. Där såg han dem sitta av hästarna. Han kände sig duven i kroppen men ändå upprorisk. Att döda bar honom emot. Snara fågel kväljde honom. Ändå gjorde han så. I byn var döden ständigt närvarande. Om något år skulle han själv ligga rak och stel mellan fyra bräder. Han kände det. Mot denna sjukdom fanns klen bot. Till sist skulle liemannen rikta sin skära mot honom och ända hans jordevandring.

Men att döda en människa med egen hand?

Det bjöd honom emot. Vämjeligt nog var det väl att i säck dränka kattens ungar. Redan att bryta nacken av en lax kändes plågsamt. Ett större djur skulle han aldrig kunna döda.

Och ändå visste han att de snarade fåglarna räddat livhanken på honom under sistvintern.

Tigga sig till förskott på arbeten han lovat utföra bjöd hans sinne emot. Förresten skulle ingen ha vågat ge honom ett förskott.

Han hade varit allför klen.

Det var bara Lisbet som vågade ge honom en hjälpande hand. Hon hade skött honom som vore de syskon.

Ändå hade han legat där med gul hy på fällbänken och tänkt sig henne som hustru. Den gången hade Lisbets moder kommit och budat hem flickan. Sen den gången fick hon inte mera komma till Magnus Täljare. Hastigt hade de mötts ute på bygatan eller på vägen till kapellet.

Du skall icke dräpa...

Han hade svårt att gå detta gudsord emot. Inte ens i tankarna vågade han utföra handlingar av det slaget.

Inte ens den kvällen han traskat hem från Gärdsholn och Gunvors man kommit hem och Magnus gömt sig bakom ett uthus för att sen slinka över gårdsgården och försvinna i hemriktningen, hade han känt en sådan känsla: den att han skulle ställa sig i dråparnas led.

Han var inte den som ville löna ont med ont. Slikt bjöd Magnus emot.

Sömnlösa nätter vändades han över dödandet. För bakom alla handlingar fanns en drift att utsläcka andra människors liv eller göranden. Han visste att döden var oundviklig och att människans villkor hängde som ler och långhalm samman med döendet och dödandet.

Ändå kunde han inte förlika sig med tanken. I utsläckande av liv låg också detta med att lägga hand på sig själv, att förinta sig av egen kraft.

Han hade tappat levnadslusten. Inom honom brast något sönder den gången Gunvor svek honom.

I bikten hade han delgett prästmannen sin vända inför död och förintelse. Biktfadern hade lyssnat till honom, tagit del av Magnus funderingar.

Något råd att leva efter bar han inte med sig hem. Fast prästmannen pekat i olika riktningar så överlät han sista biten åt Magnus själv.

I vissa fall kunde dödandet betyda fortsatt liv för andra. Ett ingripande kunde

hindra något värre. Dödandet kunde värna friheten.

Han kom ingen vart med sina funderingar. Det fanns alltid för- och nackdelar.

Livet var besynnerligare och mindre entydigt ordnat än man kunde föreställa sig. Det fanns alltid förbehåll och undantag.

En rykte flög som en svala genom byn och förmälde att jutarna, fogdens män, skulle slå läger i trakterna av älvgreningen. De beridna knektarna färdades snabbt för att tidigt på morgonen den kommande dagen nå Borganäs fästning, som låg vid älvbrinken intill nedersta forsen i grannsocknen.

Budkavlen hade vandrat mellan byamännens händer. Den beridne gräfskarlen hade överlämnat alnstocken i gryningen. Bara några minuter senare beordrade Gröntuppas byålderman sin son att sadla hästarna för att med beväpnat manskap ge sig av söderut i socknen.

Så fördes budet ut över bygdens byar.

Urminnes seden med budkavle levde vidare.

Rykten hade mötts, stötts, utvärderats.

Kvinnorna gick ständigt i skräck för att de utländska inkräktarna skulle komma och våldföra sig på dem, om deras män visade ett ogint sinnelag mot skatteutmätarns drängar.

Männen å sin sida darrande i knäveckan bara de hörde hovslag ute på gårdstunet. Kunde det vara uppbördsmännen? flög det dem i sinnet.

8

Jutarna hade färdats landsvägen fram från socknen i norr. Galgbacken hade de ridit förbi. De färdades snabbt över de öppna gårderna. Man brydde sig inte om att inventera gårdarna kring kyrkan denna gång.

Först utanför åldermannens timring i Gröntuppa gjorde skattemännen uppehåll. Här i byn hade man fått ta till hårda nypor tidigare; bönderna hade visat sig styv-sinta mot de beslut som fattades nere i Köpenhamn.

Fogdens dräng i Borganäs sprängde in på tunet, klev av hästen och ropade åt pigan att i rippet veva upp vatten åt de törstiga hästarna. Han var en lång plitig man med osvensk uppsyn och med ett tal som bröt av markant mot det mål som talades här i bygden.

Åldermannen verkade ovetande när han steg över brostenen och spanade med handen i pannan på den inryckande Jute-

hären.

– Vad är å färde? sporde han.

– Å färde? härmade knekten. Folket trilskas med sina å konungen beslutade plikter. Men vi är nu ute för att förhindra att slikt ofog mera upprepas. Skaffa i rippet fram en mjödstånka å stå inte där och håll dörren på plats.

Knektarna släppte hästarna fria på gårdet intill. Gräset växte saftigt grönt.

– Vårt vinterfoder, kräkens äta, suckade byåldermannen.

Kvinnorna bar fram det byn hade av drickbart. Männen var törstiga. De brydde sig inte om att ställa ut vaktpost vid fägatan.

Byamännen smög sig i samma nu ut från byn. De drog sig ned i skölarna. Gick på lagom avstånd för att deras avfärd inte skulle väcka misstanke. Om nu tillfällig vägfärdare i maskopi med fogden skulle dyka upp på färdvägen.

– Det är surt och möglat mjöd ni bjuder satans konor, ropade en jute och högg en

kvinnan om barmen. Skaffa fram bättre vara annars blir här småknytt avlat, skrattade han och körde upp handen under hennes långa kjol.

Kvinnan kved. Dock av allt annat än vällust.

– Vi har inte bättre, herre, sa hon.

Också Magnus Täljare, så ynkelig han än kände sig den här Johannimorgonen, hade dragits med när budkavlen gått. Han gick och tänkte på hur det skulle bli med båten han byggt och tjärat här på morgonen. Han tänkte också på Lisbet och hennes mor.

– Männen, var har I era män? sporde fogdedrängen med plitorna.

– Vargen strök norr om gårderna i morse, sa kvinnan som bestått dem mjödet. De gick ut tidigt för att mota dem.

Med detta svar nöjdes han. Gråben ville han inte råka på, inte ens då han var beväpnad. Mot en vargflock kunde också många män få svårt att freda sig. Hellre mötte han en pikbeväpnad bonde än ett gråben med dreglande käft.

Männen lät kvinnorna vara i fred. De var väderspända efter drickandet, och några var sömnrötta och rusiga. De fortsatte nu ritten fram till nattlägret.

– Bara inte jag ska gå vakt för gråbens skull, sa den yngste av fogdens knektar. Jag har sån skallverk efter mjödet i Leksand.

– Då behöver du vädra ordentligt i natt, sa den plitige basen för knektarna.

Gröntuppas män drog sig längre och längre ned i socknen. Ingen hade upptäckt dem. Åtminstone ingen av fogdens manskap. Men andra byars bondgubbar hade de stött samman med.

De var ute i samma ärende. Nu skulle folket från socknen visa den nye bergsmannen från landskapets södra del att de anammade hans tilltag att resa sig mot de utländska fridsstörarna.

Inget begrepp var högre än friheten.

Friheten var det högsta, det viktigaste. För att människorna skulle trivas i jordelivet måste friheten finnas.

Åldermannen hade fruktat en större skara knektar. Nu hade han räknat till fjorton hästar. Dessa var tröttsprungna och lätt skulle de kunna ridas i kapp av böndernas egna hästar. Men knektarna var väl rustade med vapen och sköldar.

Samuels gris hade knektarna olovandes stuckit fast den bara var lite halvrund om kroppen. Knekten som skötte provianteringen smackade gott sen han fyllt en stånka med blod och sugit det varma blodet i sig.

Med Samuels gris hängande över hästmanen red manskapet vidare ned till vilolägret vid älvgreningen.

Gärdet utanför byåldermannen var avbetat och nedtrampat. Det skulle inte komma att skördas många golv hö på det gärdet denna sommar.

Medan knektarna spiset på åldermandens tun i Gröntuppa, hade männen från Gråda, Gärdsholn och Gröntuppa organiserat motståndet i skölarna vid älven. Männen hade avdelat två uppsättningar. En

grupp med bågträ och pikar hade dragit sig upp mot Bränd hällan för att hindra jutarna att komma landvägen söderut. En annan avdelning hade lagt sig i skydd i buskarna vid båtlänningen, där vägarna delade sig. Här var skiljelinjen mellan Öster- och Väster-dalarna.

Magnus Täljare, Krusbo-Jan och några yngre män från Gårdsholn hade ställt sig på post i skölen efter Grindbäcken, alldeles i närheten av de tre gårdar som var belägna väster om Bränd hällan. Strategin gick ut på att snabbt lägga under sig allt motstånd. Vid ett utdraget ställningskrig skulle böndernas vapen komma att stå sig slätt mot knektarnas vältrimmade arsenal av armborst.

När jutarna så kom ridande mot det tilltänkta nattlägret sände bondehären, som förskansat sig vid Bränd hällan, en skur av pilar mot ryttarna. Försöket visade sig dock fåfängt. Avståndet var sådant att ingen av de dåligt riktade pilarna träffade någon jute. Dock uppstod det en stunds förvirring.

Jutarna red tillbaka. Det verkade som ville de locka ut bönderna ur sina gömslen för att få en uppgörelse ute på gårdet.

Efter en stunds bidan red de så i sporrsträck mot ett rovland, där tre pigor hölls med att rensa kvicktåg. Jutarna trängde upp pigorna mellan hästarna.

– Vi är ärbara kvinnor och har inget gjort. Vår husbonde straffar oss i Johanni med att sätta oss på rovrensning, sa en av pigorna och torkade svetten ur pannan med en klut.

– Synd på så ljuvliga jungfrur. Men jag ser nog det är list som fört er ut på åkern.

– Kvinnans list övergår mannens förstånd säger Skriften, mumlade en av de andra jutarna. Pigorna stretade emot men jutarna förde dem med som gisslan ned till nattkvarteret.

För att undslippa våldtäkt anförtrodde sig en av pigorna till den ryttare, som satt upp henne bredvid sig på sadeln. Hon berättade, att hon sett män med bågträn och pikar vid Bränd hällan. Hon yppade

även att några män traskat söderut i socknen.

— Om ni vill undkomma skall ni smyga er fram genom skölarna utmed Grindbäcken.

Knektarna höll en stunds rådplägning. Skulle de kunna lita till kvinnans uppgifter? Hon verkade vederhäftig men rädd. Och för att klara sitt eget skinn hade hon nog inte vågat säga annat än sanningen.

Rådslaget slutade med att Jösse Erikssons underhuggare bestämde sig för att rida den väg genom skölarna som pigan föreslagit. Men pigorna skulle de ta med som ett värn för anfall. Sina egna trodde man näppeligen Gagnskarlarerna skulle ge sig på. Åtminstone de, som inte ansågs obekväma, skulle nog skyddas.

Fjorton ryttare och tre kvinnor ställdes mot en bondehop, som nu omärkligt förskansat sig vid älvgreningen och i trakterna av den. Det återstod bara några timmar till dess malmen skulle klinga över bygden och ringa in sabbatsvilan.

Knektarna ville så snabbt som möjligt komma ned till sockenrådet och hem till borgen, där de kände sig säkra mot anfall av bergsmannens här. Bud skulle utsändas till Jösse Eriksson att betydligt större trupper måste utsändas för att kväsa de sturska dalkarlarna. Det ryktades även att en härledare från de nordliga provinserna också färdades med en bondehop söderut för att möta Engelbrekt och stötta denne i kampen för att göra riket fritt från utländskt inflytande.

Alderskogen var tät och gav en behaglig svalka. Fast myggen stack sina sylvassa spjut mellan trådarna i brynjorna. Pigorna hade släppts av hästarna och de färdades nu gående en bit framför jutarna för att vika undan telningar så att manskapet kom fram utan att hästarna behövde riva sönder bukarna.

När ryttarskaran på fjorton man hunnit så långt ned i skölen som ett par hundra alnar och doldes av slyskog, stormade gagnskarlarne som dolt sig vid Bränd hällan

fram med bågar och pikträn.

Samtidigt rusade Magnus Täljare, Krusbo Jan och fem andra bönder upp ur sina gömslen. Dolda i denna förskansning hade de legat stilla som ormar i ide och bara inväntat jutarnas ankomst.

Bondehopen som legat i lä längre bort tryckte på. Stor oreda uppstod i jutarnas led. De hann få upp sina svärd och någon av dem hann få en pil lagd i armborstets skåra. En av pigorna trampades ned under en häst och svimmade. Skrin och gnägningar, svärjanden och suckar steg genom lövskärmen upp mot Johannihimlen.

Det blev en blodig uppgörelse. Fem av jutarnas män stupade. Sju ur bondehopen gav upp andan under den ettriga striden. Några av bönderna fick svåra sår och men för livet. Den nedtrampade pigan kunde aldrig mera gå utan blev för resten av livet liggande i sin fällbänk. Hon avled i förstoppning i sitt trettiotredje år.

Ryttarna flydde hals över huvud. Somliga fortsatte utmed skölen och möttes av en ny

pilskur längre ned mot älvgreningen. Andra såg en lucka mellan spjut och bågar och tog sig hängande i hästmanarna mot den bergklack, som tvärt reste sig mot skyn i öster.

Den åderlåtna hären på nio knektar skulle dock aldrig mer återse fogdeborgen Borganäs. När de tidigt i gryningen nådde fram till älvmjälgen och blickade ned mot den bortersta forsen såg de en svart rökpelare stiga mot himlen. Engelbrekt och hans bondehär hade nått fram till den förhatliga borgen på brinken och lagt den i svartom brandom.

Sent denna Johanninatt började manfolket gräva i den lösa jorden efter Grindbäcken. Hästarnas kött försmåddes och den skulle i jorden så den inte blev kvarlämnad att bilda pesthärdar. De dödade knektarna skulle föras till likboden vid kyrkan för att snarast fästas i kyrkogårdsmullen. Så fiender till riket de än var leddes de av Kristus.

— Besynnerligt! Den här pilen känner jag igen. Det är Magnus Täljares, påstod ålder-

mannens son.

Männen steg fram till den döende bondens kropp. Han låg där på marken med en pil inskjuten djupt i halsen.

Magnus Täljare stod också där. Han slemmade och frös. Han hade ett långt blodigt hugg draget tvärs över kinden. Djupt skuret var det inte men blodet droppade segt ned på hans blus.

Männen reste sig upp. De stod där tysta. Runt omkring dem låg dödade hästar och män, byamän och jutar. Männen stod liksom fastgjutna. De liknade på något sätt de skulpturer Magnus Täljare brukade frambringa med sin kniv.

– Sköt du av hämnd?

Det var byåldermannens son som avbröt den tryckande tystnaden.

Alla stirrade på Magnus Täljare. Flugor satte sig fast i blodkakan på kinden. Myggor surrade. Man såg hur Magnus Täljares käkar tuggade. Han ville lämpa ett ord över tandraden men hur han än tuggade så kom det bara små visslingar ur hans strupe. Som

hade han under stridens hetta mistat sin talförmåga.

Den man som låg där på marken och glodde mot skyn med tom blick och en ännu svag puls i kroppen och med en av Magnus Täljares pilar inborrad djupt i halsen, den mannen var Elias från Gårdsholn.

Elias från Gårdsholn var den man, som äktat bonddottern Gunvor. Bonddottern Gunvor i Gårdsholn var den kvinna som för tio Johanninätter sen lovat Magnus Täljare evig trohet.

Ingen rörde en min. Man lät Magnus Täljare, tuggande men ordlös, med en haltande fot och med en draget sår tvärs över kinden, ur vilket ännu droppade blod, försvinna ur deras åsyn.

Magnus Täljare gick genom dälden upp mot gårderna och bort mot skogen. Han gick med tunga knyckiga steg i riktning mot hembyn.

9

Åtskilliga veckor senare fann några barn den förlupne Magnus Täljare. Lisbet hade sökt honom redan den kväll han försvann. Men ingen hade sett ett spår av honom sen Johanninatten, då han med tung håg vandrat i riktning mot hembyn.

– Det hänger en man i en gran, berättade barnen.

Som åtel för korparna hängde där i sitt eget livbälte Magnus Täljare. Hans ögon hade fåglarna hackat ut och den skadade kinden var urpickad ända in till skelett och tänder.

Han luktade redan. Men Lisbet brydde sig inte om lukten. Hon klädde sin vän Magnus Täljare i det kläde hon vävt för att ha till sin bröllopsnatt. Hon svepte Magnus i den bröllopsskjorta hon vävt åt sin tillkommande.

Självspillingar fästes i jorden utanför kyrkomuren. Många åbor kände sig upprörda över att så skedde. Pilen hade

varit riktad mot en jute; men Elias från Gårdsholn hade kommit mellan och fått pilen skjuten i sin hals.

Magnus Täljare var ingen hämnare. Prästen erinrade sig de många frågor Magnus ställt honom om dödandet. Men prästflesen vågade inte göra annat än det som seden bjöd. Självmördare skulle fästas vid jorden utanför den vigda åkern.

Denna höst 1434 födde Gunvor i Gårdsholn ett välskapat gossebarn. Hon gav honom namnet Magnus.

Detta talades det länge om i bygden. Man tyckte det var olämpligt att hon gav barnet samma namn, som den som dräpt hennes man.

De kvinnor som en gång älskat yttrade sig dock aldrig. Men i stället tog de sig an det faderlösa barnet och slösade en kärlek på det, som hade barnet varit deras eget.

I Gröntuppa tillfrisknade Lisbet. Hon blev en stark och självständig kvinna som ensam skötte gårdens jordbruk. Hon äktades aldrig av någon man men hon tog sig an

sjuka och utstötta. I socknen talades det länge om denna kvinna. Och ännu längre förundrades man över de skurna bilder hon hade i sin ägo och som någon täljare med namnet Magnus urminnes sen skulle ha skurit till hennes ära.

Boken är tidigare utgiven, tryckt på papper,
med titeln *Midsommaraftonen 1434*

© Erik Yvell

